

RIKSADVOKATEN

Statsadvokatene
Sjefen for Kripos
Sjefen for PST
Politimestrene

REF.:

VÅR REF.:

Ra 07-225 TAB/mw
457.0

DATO:

05.07.07

SELVVASKING – RETNINGSLINJER FOR PRAKTISERINGEN AV STRAFFELOVEN § 317 ANNET LEDD

I. Innledning

Ved endringslov 30. juni 2006 nr. 49 fikk straffeloven kapittel 31 overskriften ”heleri og hvitvasking”. Videre ble det tilføyd et nytt annet ledd om selvvasking (dvs. hvitvasking av utbytte fra en straffbar handling man selv har begått).¹ Straffeloven § 317 har etter endringen denne ordlyd (endringen er kursivert):

”Den som mottar eller skaffer seg eller andre del i utbytte av en straffbar handling (*heleri*), eller som yter bistand til å sikre slikt utbytte for en annen (*hvitvasking*), straffes med bøter eller fengsel inntil 3 år. Som å yte bistand regnes blant annet det å innkreve, oppbevare, skjule, transportere, sende, overføre, konvertere, avhende, pantsette eller la investere utbyttet. Likestilt med utbyttet er gjenstand, fordring eller tjeneste som trer istedenfor utbyttet.

For hvitvasking straffes også den som gjennom konvertering eller overføring av formuesgoder eller på annen måte skjuler eller tilslører hvor utbyttet fra en straffbar handling han selv har begått, befinner seg, stammer fra, hvem som har rådigheten over det, dets bevegelser, eller rettigheter som er knyttet til det.

Den som overtrer første ledd eller annet ledd kan straffes selv om ingen kan straffes for handlingen utbyttet stammer fra på grunn av bestemmelsene i §§ 44 og 46

Grov overtredelse av første eller annet ledd straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på hva slags straffbar handling utbyttet stammer fra, verdien av utbyttet, størrelsen på den eventuelle fordelen gjerningspersonen har mottatt eller skaffet seg eller andre, og om den skyldige har drevet heleri eller hvitvasking sedvanemessig. Gjelder det utbytte av narkotikaforbrytelser, skal det også legges vekt på art og mengde av det stoffet utbyttet knytter seg til.

Gjelder overtredelsen utbytte av en narkotikaforbrytelse, kan under særdeles skjerpene omstendigheter fengsel inntil 21 år idømmes.

¹ Selvvasking er brukt som begrep av PST under høringen, se sitat i proposisjonen side 23. Uttrykket bør kunne aksepteres som en kortversjon av ”hvitvasking av eget utbytte”, jf. også det engelske uttrykket ”self laundering”

Uaktsom *overtredelse av første eller annet ledd* straffes med bøter eller fengsel inntil 2 år.

Straff etter denne paragrafen får likevel ikke anvendelse på den som mottar utbyttet til vanlig underhold av seg eller andre fra en som plikter å yte slikt underhold, eller på den som mottar utbyttet som normalt vederlag for vanlige forbruksvarer, bruksting eller tjenester.”

Ved det nye annet ledd gjøres det straffbart å hvitvaske utbytte fra en straffbar handling man selv har begått (selvvasking). Tidligere har man her i landet ansett slike hvitvaskingshandlinger konsumert av primærforbrytelsen (den forbrytelsen som utbyttet stammer fra). Endringen er gjort for å oppfylle folkerettslige forpliktelser (ratifikasjon av FN-konvensjonen om korrupsjon), jf. proposisjonen side 20.

Forarbeidene til lovendringen er Justisdepartementets høringsnotat fra september 2005, Ot.prp. nr. 53 (2005-2006) og Innst. O. nr. 60 (2005-2006).

Gjenstanden for forbrytelsen etter annet ledd er ”utbyttet fra en straffbar handling han selv har begått”. Uttrykket ”utbytte fra en straffbar handling” brukes både i første og annet ledd. Forskjellen mellom leddene består på dette punkt i at etter første ledd er primærforbrytelsen begått av en annen enn den som hvitvasker utbyttet, mens etter annet ledd er det gjerningspersonen for primærforbrytelsen som selv hvitvasker utbyttet. Det er ingen holdepunkter i forarbeidene for at begrepene ”utbytte” og ”straffbar handling” skal forstås ulikt i de to ledd. Teori og rettspraksis om tolkingen av første ledd er derfor også relevant for annet ledd. Dette innebærer bl.a. at det ikke stilles nærmere krav til arten av den straffbare handling (primærhandlingen). Både forbrytelser og forseelser omfattes, og på samme måte som etter første ledd, er også spart skatt/avgift ved skatte- og avgiftsunndragelser ”utbytte av en straffbar handling”, jf. Rt. 1997 side 1637. Videre må det legges til grunn at bestemmelsen ikke stiller krav om at primærhandlingen kan identifiseres. Det er ikke noe vilkår at utbyttet kan tilbakeføres til en eller flere konkrete straffbare handlinger, jf. Rt. 2006 side 466. Etter vanlige strafferettslige beviskrav må det være tilstrekkelig at det kan utelukkes at de aktuelle beløp eller formuesgoder stammer fra lovlige kilder. Det er videre likegyldig hva utbyttet består i, men som normalt enten vil dreie seg om penger (slik situasjonen oftest er ved bl.a. ran og narkotikaomsetning) eller gjenstander (slik som for eksempel ved de fleste tyverier).

II. Konkurrensspørsmål

Etter endringen skal selvvaskingsbestemmelsen i straffeloven § 317 annet ledd anvendes i konkurrens med straffebudet som rammer primærforbrytelsen (f. eks. straffeloven § 162 annet eller tredje ledd hvis utbyttet stammer fra omsetning av narkotika).

I proposisjonen side 36 og 22 uttales:

”Tradisjonelt har man ikke i norsk rett ansett det straffbart for en lovbrøyer å foreta handlinger som sikrer utbyttet for seg selv. Lovovertrederens senere disposisjon over for eksempel tyvegods er ansett konsumert av tilegnelsen som er skjedd ved tyveriet. Rettstilstanden etter lovforlaget blir annerledes. Nytt annet ledd skal brukes i konkurrens med straffebudet som rammer primærlovbruddet dersom først vilkårene i annet ledd er oppfylt.”

...

”Rettsanvenderen må imidlertid foreta en grensedrøgning slik at ikke to straffebud brukes på det samme straffverdige forholdet. Det er ikke meningen å dekke befatning med utbyttet som allerede er dekket gjennom gjerningsbeskrivelsen av primærlovbruddet med forslaget til ny hvitvaskingsbestemmelse.”

Hovedspørsmålet blir hvorledes grensen skal trekkes mellom på den ene side de tilfeller der straffebudet mot hvitvasking og straffebudet som rammer primærforbrytelsen, skal anvendes

i konkurrens, og på den annen side de tilfeller der befatningen med utbyttet allerede er dekket gjennom gjerningsbeskrivelsen i primærforbrytelsen. Dette må løses ved en tolking av ordlyden i de aktuelle bestemmelser sammenholdt med alminnelige strafferettslige prinsipper om konkurrens.

For det første kan det slås fast at selvvasking bare er aktuelt der primærhandlingen har gitt et utbytte. Omsetning av narkotika er et godt eksempel på en slik forbrytelse. Derimot vil verken innførsel eller oppbevaring av narkotika i seg selv generere noe utbytte, med mindre handlingen skjer mot vederlag. Heller ikke ordinært heleri eller hvitvasking (straffeloven § 317 første ledd) er en forbrytelse som gir utbytte. Bestemmelsen rammer befatning med et utbytte som allerede foreligger, og som stammer fra en annen forbrytelse. Tiltale for selvvasking (straffeloven § 317 annet ledd) i konkurrens med heleri/hvitvasking (straffeloven § 317 første ledd) kan derfor bare tenkes der heleriet/hvitvaskingshandlingen har skjedd mot vederlag, og selvvaskingshandlingen gjelder dette vederlaget.

I en del tilfeller vil det kreves mer aktivitet etter straffeloven § 317 annet ledd enn etter første. Som eksempel nevnes saksforholdet i Rt. 1995 side 106. En person ble her domfelt etter første ledd for å ha hjulpet til med å plassere et stjålet Weidemann-maleri i kjelleren på sin arbeidsplass. Hvis vedkommende selv hadde stjålet maleriet, og handlingen hadde funnet sted etter lovendringen, ville han imidlertid neppe blitt straffet etter § 317 annet ledd. Tyvens oppbevaring av tyvegodsset konsumeres av tyveriforbrytelsen. Det avgjørende for om annet ledd får anvendelse er ikke *omfanget* av aktiviteten, men om denne er av en slik karakter at den går ut over det som naturlig vil inngå som en del av primærforbrytelsen. Etter annet ledd må det således være foretatt noe *i tillegg til* primærforbrytelsen – en sikringshandling – som har karakter av hvitvasking, og som det er naturlig å se som en særskilt forbrytelse, atskilt fra primærforbrytelsen.

Riksadvokaten vil generelt peke på at gode grunner ofte tilsier at påtalemyndigheten utviser tilbakeholdenhet med ukritisk å benytte straffebestemmelser i konkurrans i tiltaler. For at det skal tas ut tiltale for selvvasking i konkurrens med primærforbrytelsen må det være foretatt noe i tillegg til primærforbrytelsen (en sikringshandling). Generelt er vurderingstemaet om denne (sikrings)handlingen omfattes av ordlyden i annet ledd og om det i så fall er naturlig å anse den som et selvstendig straffbart forhold atskilt fra primærforbrytelsen. Momenter ved denne vurderingen vil blant annet være:

- Hva slags (hvitvaskings)handling det er tale om. Transaksjonsbegrepet i hvitvaskingsloven² § 2 kan her gi veiledning.
- Hvor omfattende (hvitvaskings)aktivitet som er utvist.
- Om hvitvaskingen involverer tredjemenn.
- Om hvitvaskingen innebærer misbruk av økonomisk infrastruktur eller finansielle tjenester. Angivelsen av hvitvaskingslovens anvendelsesområde i § 4 kan her gi veiledning.
- om (hvitvaskings)handlingen har vanskeliggjort oppsporing og tilbakeføring av utbyttet.

Når riksadvokaten i det følgende gir enkelte nærmere retningslinjer for påtalemyndighetens anvendelse av selvvaskingsbestemmelsen i straffeloven § 317 annet ledd, er det mest hensiktsmessig å gå kasuistisk til verks, jf. pkt. III nedenfor, idet eksemplene formentlig gir veiledning også for andre – lignende – situasjoner. På det generelle plan er det foreløpig vanskelig å være mer presis enn angitt i pkt. I og II, hvilket riktignok kan endres gjennom Høyesteretts praksis.

² Lov 20. juni 2003 nr. 41 om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv.

III. Den straffbare handling

1. Generelt

Den straffbare handling er i annet ledd beskrevet som ”skjuler eller tilslører hvor utbyttet fra en straffbar handling han selv har begått, befinner seg, stammer fra, hvem som har rådigheten over det, dets bevegelser, eller rettigheter som er knyttet til det.” Hvorledes slik skjuling eller tilsløring nærmere gjennomføres er likegyldig, jf. lovtekstens tilføyelse ”eller på annen måte”, men loven gir et par eksempler, nemlig ”gjennom konvertering eller overføring av formuesgoder”.

Et typisk eksempel på at gjerningspersonen skjuler eller tilslører ”hvor utbyttet stammer fra” har man der hvitvaskingshandlingen innebærer at forbindelsen mellom utbyttet og primærforbrytelsen blir brutt. Når utbyttet for eksempel kanaliseres inn i lovlig virksomhet og senere tas ut derfra, fremstår uttaket som fortjeneste ved den lovlige virksomhet. Det kan være vanskelig å se at den bakenforliggende realitet er at det dreier seg om utbytte fra en straffbar handling.

Bruk av stråmenn er likeledes et typisk eksempel på at gjerningspersonen skjuler eller tilslører ”hvem som har rådigheten over [utbyttet]”.

Både ”overføring” og ”konvertering” er nevnt som eksempler på overtredelsesmåter også i hvitvaskingsalternativet i første ledd. Utgangspunktet må da være at begrepene skal forstås på samme måte i begge ledd. Noen detaljert avgrensning er det ikke behov for å foreta, ettersom det bare dreier seg om eksempler. I forarbeidene til bestemmelsen i første ledd er det uttalt om disse begrepene:³

”Med *overføre* menes for eksempel å overføre penger fra en bankkonto til en annen. *Konvertere* vil for eksempel si å gjøre et lån om til et annet eller å bytte en fordring ut med en annen.”⁴

Forarbeidene (se proposisjonen side 20-21 og høringsnotatet side 24) peker på at artikkel 23 i konvensjonen må forstås slik at det:

”ikke er påkrevd å kriminalisere særskilt ervervet, besittelsen og bruken av formuesgoder når det er den som har begått primærlovbruddet som har slik befatning med utbyttet. Det som kreves kriminalisert er sikringshandlinger som for eksempel konvertering eller overføring av utbyttet fra en annen straffbar handling som man selv har begått.”

Lest isolert sier uttalelsen ikke mer enn at Norge ikke er folkerettslig forpliktet til å kriminalisere erverv, besittelse og bruk av utbyttet. Ut fra sammenhengen er det likevel nærliggende å forstå uttalelsen slik at man heller ikke har ment å kriminalisere slike handlinger. Erverv, besittelse og bruk er for øvrig de former for befatning med utbyttet som lettest vil være konsumert av gjerningsbeskrivelsen i primærstraffebudet. På den annen side sies om besittelse i proposisjonen side 36 (i spesialmotivene til § 317 annet ledd):

”En ren besittelse av utbytte fra en straffbar handling som man selv har begått, rammes ikke med mindre det er gjort på en slik måte at vilkårene i annet ledd er oppfylt.”

De to sitatene fra proposisjonen viser at erverv, besittelse og bruk av utbyttet normalt ikke omfattes av annet ledd, men at det kan tenkes tilfeller der bestemmelsen om selvvasking likevel får anvendelse.

³ se Ot.prp. nr. 53 (1992-93) side 26

⁴ Også omdanning av et formuesgode til et annet (for eksempel kjøp av verdipapirer eller fast eiendom for penger som stammer fra en straffbar handling) er en typisk konvertering.

I grensetilfellene vil begrunnelsen for særskilt kriminalisering av selvvasking kunne være et viktig tolkingsmoment. I proposisjonen side 21 uttales i denne forbindelse:

”*Departementet* holder fast ved at det er et eget straffverdig forhold å forsøke å sikre utbyttet fra et straffbart forhold - også når det er en selv som har begått primærhandlingen. Ingen av høringsinstansene har bestridt dette under høringen. I høringsnotatet, punkt 3.7.2 side 23 begrunner departementet standpunktet slik:

«Det kan, i tillegg til at FN-konvensjonen krever det, anføres flere grunner for å kriminalisere det å sikre (hvitvaske) utbyttet av en straffbar handling man selv har begått. Å kanalisere utbyttet av en straffbar handling inn i samfunnet for å tilsløre hvor det stammer fra, er ofte misbruk av økonomisk infrastruktur. Dessuten kan virksomhet som i seg selv er legal, men som reelt sett delfinansieres med utbytte fra straffbare handlinger i hvitvaskingsøyemed, utkonkurrere legale virksomheter som ikke har noen slik tilknytning til kriminalitet. Ytterligere et argument for å kriminalisere hvitvasking av utbytte fra en handling man selv har begått, er at det blir vanskeligere å finne frem til formuesgodene igjen og returnere dem til eieren, selv om primærlovbruddet blir oppklart.»

I høringsnotatet er det også vist til at Straffelovkomisjonens leder i mindretall gikk inn for at det i arbeidet med ny straffelov skulle vurderes om hvitvasking av utbytte fra eget straffbart forhold burde være selvstendig straffbart forhold (se NOU 2002:4 punkt 9.7.2 side 308). I tillegg til internasjonale forpliktelser ble det vist til at det kan gi urimelige resultater om utbytte fra handlinger som ikke kan straffes i Norge, hvitvaskes her uten at gjerningspersonen kan straffes for det (eller det underliggende forholdet). I høringen ble mindretallets forslag støttet fra Finansnæringens Hovedorganisasjon.”

I forhold til straffeloven § 317 første ledd er lagt til grunn i rettspraksis at bistandshandlingen (hvitvaskingshandlingen) kan være begått *forut* for primærforbrytelsen, jf. Rt. 1991 side 1018 (utbytte fra omsetning av narkotika) og Rt. 1997 side 1637 (utbytte fra skatteunndragelse). Spørsmålet er ikke omhandlet i forarbeidene til det nye annet ledd, og ordlyden synes å forutsette at primærhandlingen skal være fullbyrdet før hvitvaskingen, jf formuleringen ”straffbar handling han selv *har begått*” (riksadvokatens kursivering). Hva løsningen blir hvis et slikt tilfelle blir prøvd rettslig, må anses som usikkert. Spørsmålet er ikke upraktisk. For eksempel har Økokrim opplyst at enheten i flere av sine saker har erfart at gjerningspersonen har opprettet konti i utlandet klare til å ta i mot utbyttet, lenge før primærforbrytelsen har blitt begått. Det er ingen holdepunkter i forarbeidene for at lovteksten er utformet med en slik situasjon for øye.

2. Noen typetilfeller

a) Håndtering av kontantutbytte

Følgende eksempel illustrerer formentlig grensdragningen mellom aktivitet som konsumeres av primærforbrytelsen, og straffbar ”selvvasking”: En narkotikaselger som selger narkotisk stoff mot kontant oppgjør, kan bare straffes for narkotikaomsetning (straffeloven § 162) og ikke i tillegg for selvvasking så lenge han nøyer seg med å motta pengene og oppbevare dem.

Tilsvarende gjelder også om han skjuler pengene, for eksempel ved å grave dem ned i et depot i skogen, selv om handlingen omfattes av ordlyden ”skjuler hvor utbyttet befinner seg.” En slik oppbevaring må etter riksadvokatens oppfatning inngå som en naturlig del av primærforbrytelsen omsetning av narkotika. Går det lang tid kan dette stille seg annerledes idet forbindelsen til primærforbrytelsen blir så svak at de beste grunner taler for å anse oppbevaringen som en selvstendig forbrytelse.

En annen situasjon har man dersom gjerningspersonen gjemmer pengene hos en bekjent eller legger dem i en bankboks. I førstnevnte tilfelle involveres en tredjeperson, noe som gir handlingen et mer selvstendig preg, og som i tillegg vanskeliggjør oppsporing og inndragning av utbyttet. I

bankbokseksempelet innebærer oppbevaringen dessuten et visst misbruk av økonomisk infrastruktur og finansielle tjenester, noe det er et formål med bestemmelsen å motvirke, jf. sitatet ovenfor under pkt. 1 fra proposisjonen side 21. Formentlig er gjerningspersonens aktivitet her over grensen for det straffbare etter straffeloven § 317 annet ledd.

Hvis narkotikaselgeren derimot veksler pengene til en annen valuta, vil dette utvilsomt rammes av straffeloven § 317 annet ledd. Slik veksling er en konvertering som tilslører hvor utbyttet stammer fra. Hvis han så bringer pengene til utlandet, enten ved selv å frakte dem fysisk over grensen eller ved å bruke bank, post eller budselkaper, er dette en ny hvitvaskingshandling (antakelig vil man se dette som en "overføring") som tilslører hvor utbyttet befinner seg og hvor det stammer fra. Dersom pengene i utlandet blir investert for eksempel i fast eiendom eller verdipapirer, er dette igjen en konvertering som rammes av bestemmelsen i § 317 annet ledd. Det kan spørres om hver av hvitvaskingshandlingene i eksempelet skal regnes som særskilte forbrytelser eller om det dreier seg om én fortsatt forbrytelse mot § 317 annet ledd. Forutsatt at de gjennomføres i noenlunde nær sammenheng, må det riktige være å anse dette som én fortsatt hvitvaskingsforbrytelse.

b) Bruk av tyvegods

Som nevnt ovenfor, indikerer Justisdepartementets høringsnotat at ren bruk av utbyttet ofte vil falle utenfor anvendelsesområdet for straffeloven § 317 annet ledd. Den som har stjålet en bil, kan for eksempel kjøre rundt med den uten at denne bruken kan straffes særskilt som selvvasking. I Rt. 1999 side 386 la Høyesterett til grunn at passasjerer i en stjålet bil kan straffes for heleri etter § 317 første ledd når han visste eller burde vite at bilen var stjålet. Både ved bilbrukstyveri (straffeloven § 260) og tyveri av bil (straffeloven §§ 258 jf. 257) dekkes biltyvens egen kjøring av gjerningsbeskrivelsen i primærforbrytelsen, og i denne relasjon skal han ikke straffes etter § 317 annet ledd.

c) Investeringer

Hvis narkotikaselgeren i avsnitt a) ovenfor bruker opp pengene på kjøp av dyre smykker, straffes dette som selvvasking. Slike kjøp/investeringer er en konvertering av utbyttet (ombytte av formuesgoder) som tilslører hvor utbyttet stammer fra og hvor det befinner seg. Det samme gjelder ved andre investeringer i kapitalvarer, fast eiendom eller verdipapirer.

d) Forbruk

Brukes utbyttet til "fest og fei",⁵ er man utenfor straffeloven § 317 annet ledd. Det samme gjelder annet forbruk. Ordlyden i annet ledd omfatter ikke forbruk, og forbruk kan uansett vanskelig ses på som en sikringshandling. Forbruk av utbyttet konsumeres normalt av primærforbrytelsen, slik at man må nøye seg med straff for denne.

e) Finansiering av ny kriminalitet

Ikke sjelden blir utbytte fra straffbare handlinger brukt til å finansiere ny kriminalitet. Ransutbytte brukes for eksempel til kjøp av narkotika. En slik "investering" er egnet til å skjule eller tilsløre hvor utbyttet stammer fra og bidrar til å sikre utbyttet for gjerningspersonen. En naturlig lesning av straffeloven § 317 annet ledd tilsier derfor at forholdet rammes av bestemmelsen. Slik reinvestering av utbyttet, som bryter forbindelsen mellom utbyttet og primærforbrytelsen, vanskeliggjør dessuten oppsporing og tilbakeføring til fornærmede og eventuell inndragning etter straffeloven § 34. En annen sak er hvor velbegrunnet det vil være med en egen tiltalepost for selvvasking i tillegg til tiltalepostene for erverv av narkotika og for ranet som utbyttet stammet fra, jf. nærmere i pkt. VI nedenfor om den påtalemessige vurdering som alltid bør gjøres.

⁵ Uttrykket er hentet fra Rt. 1988 side 625

f) Plassering av utbyttet i lovlig virksomhet

Det er ikke uvanlig at utbytte fra straffbare handlinger pløyes inn i ellers lovlig virksomhet (for eksempel restauranter eller andre næringer med stor kontantomsetning). Selv om dette ikke omfattes av eksemplene ”overføre” og ”konvertere” i annet ledd, er det lite tvilsomt at slik anvendelse av utbyttet er egnet til å skjule eller tilsøre hvor utbyttet stammer fra. For omverdenen gis det inntrykk av at verdiene stammer fra ordinær omsetning av varer eller tjenester og ikke fra straffbare handlinger. Derved vanskeliggjøres inndragning etter straffeloven § 34, der det er et vilkår at man kan individualisere den straffbare handling utbyttet stammer fra. Dersom primærforbrytelsen er en straffbar handling som har en fornærmet, slik tilfellet for eksempel er med vinningsforbrytelsene, vanskeliggjøres også oppsporing og beslag av utbyttet og påfølgende tilbakeføring til rette vedkommende. Påtalemyndigheten skal således legge til grunn at kanalisering av utbyttet til lovlig virksomhet regnes som selvvasking etter straffeloven § 317 annet ledd. I forarbeidene fremheves – som del av begrunnelsen for å kriminalisere selvvasking – at virksomhet som i seg selv er legal, men som delfinansieres med midler fra straffbare handlinger i hvitvaskingsøyemed, kan utkonkurrere legale virksomheter som ikke har noen tilknytning til kriminalitet.⁶ Videre understrekes samme sted straffverdigheten av ”å kanalisere utbyttet av en straffbar handling inn i samfunnet for å tilsøre hvor det kommer fra...”

g) Oppkjøp av fordringer eller dokumenter som legitimerer lovlig opphav

Et ikke ukjent eksempel på hvitvasking er at penger som er utbytte fra en straffbar handling, brukes til å kjøpe en fordring eller dokumentasjon for en utbetaling, for eksempel en vinnerbond eller en gevinstkvittering fra travbanen. I proposisjonen side 36 nevnes således ”å kjøpe et pengekrav med kontanter som stammer fra en straffbar handling”, som eksempel på ”handling som typisk oppfyller vilkårene i annet ledd”. I Rt. 1998 side 1022 ble selgeren av en bevitnelse for utbetalt gevinst i Norsk Rikstoto domfelt etter straffeloven § 317 første ledd. Etter lovendringen kan også kjøperen straffes i et slikt tilfelle etter § 317 annet ledd.

h) Særlig om overføringer mellom bankkonti

I eksemplene ovenfor har riksadvokaten særlig hatt for øye de tilfeller der utbyttet består av kontanter, slik situasjonen typisk vil være blant annet ved narkotikaomsetning, spritomsetning og ran. Hvis utbyttet stammer fra innbetalinger til en konto (for eksempel ved investeringsbedragerier og ”katalogbedragerier”), eller fra tapping av en konto (for eksempel ved underslag eller utroskap), vil overføring av pengene fra ”mottakskontoen” til andre konti (i inn- eller utland) være typiske selvvaskingshandlinger. Ikke sjelden deles utbyttet opp og fordeles til en rekke konti, fordi slik oppsplitting gjør det vanskeligere å avdekke forbindelsen til primærforbrytelsen, særlig når slike transaksjoner gjennomføres i flere ledd og involverer banker i flere land. Derved skjules eller tilsøres hvor utbyttet stammer fra. Transaksjonene er dessuten misbruk av økonomisk infrastruktur.

Også selve opprettelsen av konti som utbyttet skal innbetales til, kan straffes som selvvasking, jf. ovenfor under pkt. II om selvvaskingshandlinger begått forut for primærforbrytelsen.

i) Håndtering av utbytte i form av gjenstander

Hvis utbyttet er en gjenstand, for eksempel stjålet gods, regnes avhendelse av hele eller deler av gjenstanden som selvvasking.⁷ Også å transportere tingen ut av landet (en stjålet bil kjøres for eksempel fra Norge til et land i Øst-Europa) vil rammes, fordi det både tilsører hvor gjenstanden stammer fra, hvem som har rådigheten over den og rettigheter knyttet til den.

⁶ Se proposisjonen side 21 som er sitert under pkt. 1 foran.

⁷ I proposisjonen side 36 uttales bl.a.: ”Eksempler på handlinger som typisk oppfyller vilkårene i annet ledd er å selge delene fra en bil man selv har stjålet (”bilsakt”), eller ...”

Forarbeidene omtaler ikke uttrykkelig den ”klassiske” situasjon hvor tyven selger tyvegods. Det må imidlertid følge av uttalelsen i proposisjonen side 36, som er gjengitt i note 7, at slik avhendelse rammes av selvvaskingsbestemmelsen. Det kan ikke være forskjell på om tyven selger hele eller ”bare” deler av den borttatte gjenstand.

Generelt bør politiet alltid forsøke å spore opp tyvegods, slik at dette kan bringes tilbake til rette eier og slik at også helerleddet kan strafforfølges. Tiltale for selvvasking er ikke betinget av at det kan bevises *hvor* tyvegods er blitt av; det er nok at det kan bevises *at* det helt eller delvis er avhendet. Etter riksadvokatens oppfatning skal politiet likevel ikke komplisere og forlenge en tyverietterforskning med sikte på å få med en post om selvvasking i tiltalen, dersom det ikke foreligger konkrete holdepunkter for at tyvegods er solgt eller avhendet på annen måte.

3. Særlig om samvirke

Straffeloven § 317 inneholder ikke noe medvirkningstillegg. For hvitvaskingsbestemmelsen i første ledd er det heller ikke noe behov for dette, ettersom gjerningsinnholdet her til dels er beskrevet som en bistands- og medvirkningshandling, se nærmere om begrunnelsen i Ot.prp. nr. 53 (1992-93) side 16.

Ved annet ledd oppstår til dels andre medvirkningsspørsmål. Det er ingen uvanlig situasjon at selvvaskeren får bistand til ”vaskingen”, for eksempel av en pengekurer som frakter utbyttet til utlandet, eller en finansrådgiver som bistår med å investere utbyttet i aksjer. Slike medhjelpere rammes direkte av bestemmelsen i første ledd, idet de yter bistand til å sikre utbyttet for en annen (selvvaskeren / primærforbryteren). I forlengelsen av dette oppstår spørsmålet om bare medhjelperen kan straffes for bistanden, eller om man i et slikt tilfelle også kan straffe gjerningspersonen ved primærforbrytelsen for selvvasking. Svaret må være det siste. Gjerningsbeskrivelsen i annet ledd er utformet slik at den som har begått primærforbrytelsen, kan straffes for selvvasking både når han utfører vaskingen selv og når han får andre til å gjøre det for seg.

Det er neppe heller helt upraktisk at én person både hvitvasker eget utbytte og bistår med å sikre utbytte for en annen. I så fall kan han straffes både etter første og annet ledd i straffeloven § 317.

4. Særlig om handlinger i utlandet

Etter straffeloven § 317 første ledd om hvitvasking er det likegyldig om primærforbrytelsen kan straffes i Norge eller ikke. Det fremgår både av forarbeidene og av rettspraksis at man tok sikte på at bestemmelsen skulle ha generell rekkevidde og omfatte bistand til å sikre utbytte av straffbare handlinger som begås i utlandet, uavhengig av om Norge har strafferettslig jurisdiksjon for primærforbrytelsen, se Ot.prp. nr. 53 (1992-93) side 25 og Rt. 1997 side 1637 på side 1641. Det samme gjelder for det nye annet ledd i § 317 om selvvasking. Det kan ikke være forskjell på å bistå andre med hvitvasking og å hvitvaske eget utbytte. En slik løsning er også forutsatt i forarbeidene til annet ledd, se proposisjonen side 21.

IV. Inndragning

Tas det ut tiltale for selvvasking, bør det samtidig tas forbehold om at det vil bli lagt ned påstand om inndragning av utbyttet, jf. straffeprosessloven § 252 siste ledd. Selvvasking er ikke en forbrytelse som i seg selv gir utbytte. Det foreligger allerede og stammer fra en annen forbrytelse som samme person har begått. Derfor vil en tiltale for forbrytelse mot straffeloven § 317 annet ledd normalt være kombinert med tiltale for primærforbrytelsen, jf. anvisningen om dette i forarbeidene gjengitt i pkt. II ovenfor og pkt. VI nedenfor.

Det naturlige er da å fremme inndragningskrav etter straffeloven § 34, eventuelt krav om utvidet inndragning etter § 34a hvis vilkårene for dette er oppfylt, på grunnlag av primærforbrytelsen.

Dersom det tas ut tiltale for § 317 annet ledd alene, for eksempel fordi primærforbrytelsen ikke kan individualiseres, gir straffeloven § 35 hjemmel for inndragning av utbyttet. Ved selvvaskingen har utbyttet vært ”gjenstand for en straffbar handling”, jf. § 35 første ledd, og inndragning er påkrevd av hensyn til formålet med bestemmelsen, jf. annet ledd. Dette formålet vil bli motvirket dersom gjerningspersonen får beholde hele eller deler av utbyttet.

V. Påtalekompetanse

Etter straffeprosessloven § 67 annet ledd bokstav c) er tiltalekompetansen for heleri og hvitvasking (forbrytelser mot straffeloven § 317 første, tredje og femte ledd) lagt til politimesteren (og andre politijurister med utvidet kompetanse). Da straffebudet mot selvvasking ble innarbeidet i § 317, ble spørsmålet om påtalekompetanse åpenbart oversett, og henvisningene i § 67 gir nå liten mening. Inntil de nødvendige lovendringer er vedtatt må kompetansespørsmålet løses ved tolking. To tolkingalternativer er etter riksadvokatens syn nærliggende:

1. Man legger til grunn at politiet beholder den påtalekompetanse de hadde før lovendringen (dvs. for de handlinger som tidligere ble rammet av § 317 første, tredje og femte ledd), mens man for de nykriminaliserte handlinger (simpel og grov, forsettlig og uaktsom selvvasking) følger hovedregelen om påtalekompetanse for forbrytelser, slik at statsadvokaten her har kompetansen, jf. straffeprosessloven § 66.
2. Et annet alternativ er å legge avgjørende vekt på at etter straffeprosessloven § 67 er bestemmelsen i straffeloven § 317 om heleri/hvitvasking i sin helhet en politikompetansebestemmelse (med unntak av fjerde, nå femte ledd, der riksadvokaten har kompetansen.) Det gir best sammenheng om påtaloregelen er den samme for selvvasking som for de tradisjonelle heleri- og hvitvaskingshandlingene. Reelt sett er det neppe slike forskjeller mellom hvitvasking og selvvasking at det er godt begrunnet å legge påtalekompetansen til forskjellige nivåer i påtalemyndigheten.

Riksadvokaten er av den oppfatning at de beste grunner taler for alternativ 1. Prinsipielt bør hovedreglene om fordeling av påtalekompetanse i påtalemyndigheten følges ved nykriminalisering. Dessuten tilsier to forhold at statsadvokaten – iallfall i en første fase – behandler disse sakene. Det ene er at påtalemyndigheten generelt må unngå å stille seg slik at man risikerer at tiltaler blir avvist i domstolene og for det andre maner riksadvokaten til en viss tilbakeholdenhet med å ta ut tiltale etter § 317 annet ledd, jf. pkt. II ovenfor og pkt. VI nedenfor. Dette tilsier at iallfall inntil påtalepraksis har festnet seg bør overordnet påtalemyndighet behandle disse sakene.

Riksadvokaten bestemmer derfor at spørsmålet om tiltale for selvvasking skal avgjøres av statsadvokaten. Pålegget gjelder uansett om siktelsen omfatter straffeloven § 317 annet, fjerde eller sjette ledd, og gjelder inntil en eventuell endring av straffeprosessloven § 67 er vedtatt eller riksadvokaten gir annen instruks.

Etter lovendringen er femte ledd heleri/hvitvasking av utbytte av en *narkotikaforbrytelse* under særdeles skjerpene omstendigheter. Strafferammen her er både før og etter lovendringen fengsel inntil 21 år. Før lovendringen var det sikker rett at tiltalekompetansen her lå hos riksadvokaten, jf. straffeprosessloven § 65 nr. 1, og det er åpenbart at lovendringen ikke medfører noen endring. Dette innebærer at den påtalepraksis som er fulgt ved grove narkotikahelerier, heretter også må gjelde for selvvasking av utbytte fra narkotikaforbrytelser (dvs. forbrytelser mot straffeloven § 317 femte, jf. annet og fjerde ledd). Alle saker som gjelder grov overtredelse av § 317 annet ledd (§ 317 fjerde jf. annet ledd) forelegges riksadvokaten forutsatt at forbrytelsen som har generert utbyttet, er straffeloven § 162. Den forhøyede strafferamme i femte ledd ved ”særdeles skjerpene omstendigheter” er en generell utvidelse av strafferammen i fjerde ledd, forutsatt at utbyttet

stammer fra en narkotikaforbrytelse (dvs. uavhengig av om det konkrete forholdet vil bli subsumert under femte eller "bare" under fjerde ledd). Det er som alltid ved særdeles skjerpene omstendigheter i sin alminnelighet den forhøyede strafferammen som er avgjørende for påtalekompetansen.

Med andre ord skal:

Alle saker der noen har vært siktet for grov selvvasking av utbytte fra en narkotikaforbrytelse forelegges riksadvokaten til påtaleavgjørelse, jf. straffeprosessloven § 65 nr. 1 og påtaleinstruksens § 17-1 annet ledd, uaktet om femte ledd kommer til anvendelse.

VI. Avsluttende bemerkninger

Som nevnt under pkt. II ovenfor, fremgår det tydelig av forarbeidene (særlig sitatet fra proposisjonen side 36) at straffeloven § 317 annet ledd *skal* anvendes i konkurrans med primærforbrytelsen dersom vilkårene i annet ledd er oppfylt. Påtalemyndigheten må lojalt følge den anvisning som her er gitt.

Utfordringen er å trekke grensen mellom på den ene side de tilfeller der straffebudet mot hvitvasking og straffebudet som rammer primærforbrytelsen, skal anvendes i konkurrans, og på den annen side de tilfeller der befatningen med utbyttet allerede er dekket gjennom gjerningsbeskrivelsen i primærforbrytelsen.

Riksadvokaten har i pkt. II og III ovenfor forsøkt å angi mer konkret hvorledes denne grensen etter påtalemyndighetens oppfatning skal trekkes. Dette er gjort dels ved å peke på generelle momenter og dels ved å drøfte en del typetilfeller. Som en generell betraktning fremholdes at påtalemyndigheten bør utvise tilbakeholdenhet med ukritisk å benytte straffebestemmelser i konkurrans i en tiltale, både av prosessøkonomiske og påtalemessige grunner. I motsatt fall kan også selvvaskingsbestemmelsen på sikt svekke de straffebud som rammer primærforbrytelsene ved at gjerningsinnholdet i noen grad kan bli "utvannet". Tiltale for selvvasking skal derfor først og fremst forbeholdes de klare tilfeller. Dersom det er tvilsomt om handlingen konsumeres av primærforbrytelsen, bør man normalt nøye seg med tiltale for denne. Det skal således ikke rutinemessig tas med tiltaleposter om selvvasking ved alle forbrytelser som har gitt utbytte. Det nye straffebudet mot selvvasking er heller ikke av en slik art at det er viktig at påtalemyndigheten fremmer grensetilfeller for domstolene for å få avklart straffebudets anvendelsesområde i detalj.

Ved valg av reaksjon og straffepåstand bør påtalemyndigheten se hen til det straffenivå som er etablert for hvitvasking etter første ledd. Det er et nært slektskap mellom hvitvasking og selvvasking.

Riksadvokaten vil vurdere ajourføring/korrigerings av foranstående retningslinjer etter at det foreligger et tilstrekkelig antall domstolsavgjørelser, fortrinnsvis fra Høyesterett.

Tor- Aksel Busch

Hans-Petter Jahre
ass. riksadvokat